

พระโพธิสัตว์กับการสร้างบารมี The Bodhisattva and Accumulating Virtue

เพลินพิศ สังข์บุญลือ

Plernpit Soungboonlur

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

สงเสริม แสงทอง

Songserm Seangthong

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Chiang Mai University

Corresponding Author, E-mail: Plernpit.sbl@gmail.com

บทคัดย่อ

พระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นศาสนาหนึ่งที่เกิดขึ้นจากการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (พระพุทธโคตม) ทรงตรัสรู้ธรรมอันยิ่งใหญ่และทรงแผ่ความลำบากนานับประการกว่าจะทรงค้นพบหลักธรรมคำสอนต่างๆอันแยบคาย ทรงปรารถนาให้มวลมนุษยสรรพสัตว์ทั้งหลายก้าวพ้นสังสารวัฏ (การเวียนว่ายตายเกิดไม่รู้จบสิ้น) และมุ่งสู่พระนิพพาน คือการหลุดพ้น ได้ทรงบำเพ็ญเพียรอย่างหนักก่อนจะได้ตรัสรู้ สะสมบารมีในอดีตชาติลำบากมากมายในการ ลดละ เลิก เรียกว่า”พระโพธิสัตว์” หมายถึง ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระโพธิสัตว์ในอนาคต หรือ ผู้ที่ข้องอยู่เพื่อการตรัสรู้ ได้ทรงบำเพ็ญสะสมบารมีจนเต็มรอบบำเพ็ญธรรมถึง ๑๐ ประการได้แก่ บำเพ็ญทาน บำเพ็ญศีล บำเพ็ญเนกขัมมะ (คือการออกจากกาม) บำเพ็ญปัญญา บำเพ็ญวิริยะ บำเพ็ญขันติ บำเพ็ญสัจจะ บำเพ็ญอธิฐาน บำเพ็ญเมตตา บำเพ็ญอุเบกขา ซึ่งในแต่ละบารมีที่บำเพ็ญล้วนแต่ผ่านการทดสอบอันยิ่งใหญ่ตามลำดับ คือ บารมีขั้นสามัญ อุปบารมีคือบารมีชั้นกลาง และปรมัตถบารมีคือบารมีขั้นสูงสุด ซึ่งโดยทั่วไปพระโพธิสัตว์ของฝ่ายเถรวาทเชื่อกันว่าเมื่อบรรลุพระนิพพานแล้วจะไม่กลับมาเกิดอีก ส่วนพระโพธิสัตว์ฝ่ายมหายาน เมื่อตรัสรู้หรือพระนิพพานแล้วยังกลับมาเกิดได้อีก จะอยู่ช่วยจนกว่าสรรพสัตว์และสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ได้หมด

คำสำคัญ : พระโพธิสัตว์, บารมี, ปรัชญาในพุทธศาสนา

Abstract

Buddhism is a religion which arose from the Enlightenment of the Lord Buddha (Gautama Buddha) who became enlightened about the Great Dharma and overcame a host of difficulties to discover the rational Dharma teachings, with the wish for humanity and all beings to escape the treadmill of Samsara, the eternal cycle of Earthly existence, and pursue Nirvana, which is the great release. He practiced striving before attaining Enlightenment and accumulating virtue in previous lives, with the difficulties of abstinence, when he was called “Bodhisattva”. This means a person enlightened as a Bodhisattva in the future, or a person being kept in place to achieve Enlightenment. He accumulated virtues until he had the full ten Virtues: Generosity, Morality, Renunciation, Insight, Energy, Patience, Truthfulness, Resolution, Loving-kindness and Equanimity. For each virtue he was severely tested to the ordinary, middle and highest levels of virtue. For the Bodhisattva in the Theravada tradition, it is believed that having attained Nirvana he will no longer be reborn, while in the Mahayana tradition, after Enlightenment or attaining Nirvana, he was reborn to relieve other beings from suffering.

Keywords : Bodhisattva, Virtue, philosophy in buddhism

บทนำ

พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลถือเป็นต้นแบบในการพิสูจน์หาสัจจะธรรมความจริงแตกแขนงไปทั่วชมพูทวีปซึ่งเชื่อกันว่าเป็นดินแดนแห่งพระพุทธองค์ จนถึงศตวรรษที่ ๒๑ พระพุทธศาสนาได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ กับสังคมที่เรียกว่ามนุษย์มากขึ้น แต่กว่าจะมาถึงวันนี้เราท่านอาจจะปฏิเสธไม่ได้ว่า พระบรมศาสดาหรือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า(องค์พระโคตม)ท่านทรงมีคุณูปการแก่เหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลายบนโลกนี้ ในการอุทิศตนเอง เสียสละ พากเพียร อุทิศสาหะ ในการที่จะชี้ทางหลุดพ้นให้แก่เหล่าสรรพสัตว์ สัตว์โลกให้พ้นจากสังสารวัฏคือ การเวียน วาย ตายเกิด คุณูปการนี้แลจึงถือได้ว่าเป็นพระเมตตาต่อชาวโลก

โดยแท้ เราท่านที่ได้มีโอกาสเกิดมาแล้วการใช้ชีวิตให้ดำรงอยู่บนโลกแห่งความเป็นจริงที่มีทั้งผัสสะรอบข้างทั้งการใช้ชีวิตประจำวันผัสสะทางสังคมนานับประการในการดำเนินดำรงอยู่ แข่งขันเอารอดเอาเปรียบขาดคุณธรรมขาดการเรียนรู้ถึงสัจจะความจริงที่ว่าคนเราเกิดมาแล้ว ต้องตาย ตามหลักไตรลักษณ์ เกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป วัฏสงสารหมุนเวียนเปลี่ยนไป ทุกวินาทีถึงเวลาหรือยังที่เหล่าสรรพสัตว์สัตว์โลกทั้งหลายที่ยังมีโอกาสมีชีวิตอยู่จะหันมาศึกษาธรรมะทางโลกุตระให้เห็นจริงตามความเป็นจริง ดังคำในพระไตรปิฎก “กัมมุนา วัตถิโลก” สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม (พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่ม31 ข้อ1700: 578-579)

นิกายมหายานิกะ:ในมุมมองของ ญาณวิทยา และ จริยศาสตร์

ในสมัยพุทธกาลการนับว่านิกายมากมายในการหาสาวกที่จะให้มาศรัทธาในลัทธิที่ตนเป็นประมุขและถ่ายทอดความคิดความเห็นปลูกฝังตามความเชื่อของตนว่าลัทธิของตนดีเด่นหนึ่งในนิกายที่โดดเด่น คือ นิกายมหายานิกะเป็นพุทธศาสนาหายานที่มีท่าน **นาการชุนเป็นเจ้าลัทธิ** นิกายซึ่งเชื่อว่า “ในโลกนี้ ไม่มีอะไรคงอยู่นอกจากสาระหนึ่งเดียว ปฏิเสธต่อปัญหาทุกอย่าง”นิพพานคือ “ศูนยตา” (Nirvana being transcendent to all categories of thought is Sunyata itself) นาคารชุนกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า “นิพพานไม่ใช่สิ่งที่สละทิ้งไปหรือได้รับมา ไม่ใช่สิ่งที่ขาดสูญหรือยั่งยืน ไม่ใช่สิ่งที่ถูกทำลายหรือถูกสร้างขึ้นมา”

ญาณวิทยา สิ่งทั้งหลายมีลักษณะเป็นศูนยตา อวิชานั่นเองทำให้เราเห็นสิ่งที่เป็นศูนยตาเหมือนสิ่งที่มีอยู่จริงเหมือนสิ่งเที่ยงแท้ถาวร แต่ก็ไม่ได้ขัดแย้งกับพระพุทธศาสนาดั้งเดิมทั้งหมดแต่นาคารชุนคือนักปรัชญาที่มีแนวความคิดค่อนข้างจะแปลกใหม่ มีแนวทรรศนะที่แยกออกจากแนวความคิดที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาดั้งเดิมแล้วก้าวมาสู่ที่สุดโต่งอีกด้านหนึ่ง**โดยใช้วิธีการปฏิเสธต่อปัญหาทุกอย่าง** บางกรณีก็ไม่สอดคล้องกับแนวความคิดในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเดิม

จริยศาสตร์ หลักปฏิบัติเพื่อบรรลุถึงพระนิพพานคือ ความจริงขั้นสูงสุดหรือการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตว่าอย่างไรถูกไม่ถูก ดีไม่ดี ควรไม่ควร (พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน. 2554: ออนไลน์) และจะต้องบำเพ็ญสร้างคุณธรรมสถานภาพค่าของศีลธรรม ให้เป็นเหตุเพียงพอ เรียกว่า บารมี 6 คือ ทาน ศีล ขันติ วิริยะ ธ्यानหรือสมาธิ และปัญญา

พระโพธิสัตว์คือใคร

ความหมายของคำว่าพระโพธิสัตว์ ในพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทนั้นพระโพธิสัตว์คือ บุคคลผู้บำเพ็ญบารมีธรรมอุทิศตนช่วยเหลือสัตว์ผู้มีความทุกข์ยากและจะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเรียกบุคคลเช่นนี้ว่าเป็นผู้มีพลังหรืออำนาจมุ่งสู่โพธิญาณ (Dayal, 1987) เป็นผู้บำเพ็ญความดีหรือที่เรียกว่าบารมีธรรมอย่างยิ่งยวดเพื่อการบรรลุถึงพระโพธิญาณ

การดำเนินชีวิตของพระโพธิสัตว์เป็นไปเพื่อบำเพ็ญบารมีเพื่อตนและเป็นการเสียสละช่วยเหลือผู้อื่นไปพร้อม ๆ กันการกระทำทุกอย่างนี้ดำเนินไปได้ด้วยความรักความปรารถนาในพระพุทธภาวะอันเป็นความหมายของพระโพธิสัตว์ด้วยความรักในพระโพธิญาณพระโพธิสัตว์จึงสามารถกระทำได้อย่างเบื่องตันแต่สละได้ซึ่งสิ่งของภายนอกจนถึงชีวิตและสิ่งเสมอด้วยชีวิตคือบุตรและภรรยาของตนดังตัวอย่างพุทธดำรัสที่ตรัสในขณะเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ความว่า

“เมื่อเราจะให้ทานก็คิดว่าให้ทานก็ดี ให้ทานแล้วก็จิตของเราไม่เป็นอย่างอื่น เพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณเท่านั้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม33 ข้อ66: 736)

“ จักขุทั้งสองเป็นที่น่าเกลียดชังสำหรับเราก็อ่าไม่ แม้ตัวเราเองจะเป็นที่เกลียดชังก็หาไม่แต่พระสัพพัญญุตญาณเป็นที่รักของเราเพราะฉะนั้น เราจึงได้ให้จักขุ ฉะนั้นแล” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม33 ข้อ66: 736)

“ เราตามรักษาศีลของเรามีใช้รักษาชีวิตของเรา เพราะในกาลนั้นเราเป็นผู้รักษาศีลเพราะเหตุแห่งพระโพธิญาณเท่านั้น .” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม33 ข้อ65: 754)

พระโพธิสัตว์ไม่ว่าจะครองสถานะความเป็นมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉานก็บำเพ็ญบารมีธรรมเพื่อพระโพธิญาณเป็นเป้าหมายเพราะคำว่า “โพธิสัตว์” หมายถึงผู้ปรารถนาพระโพธิญาณ คือ การตรัสรู้โดยไม่ได้มีเป้าหมายเป็นอย่างอื่น เป็นผู้ปฏิบัติเพื่่มุ่งสู่ความรู้แจ้งโลกซึ่งหมายรวมถึงโลก ทั้ง ๓ คือ

- สัตว์โลก อันได้แก่ หมู่สัตว์ชนิดต่างๆรวมทั้ง เทวดา มนุษย์ และสัตว์เดรัจฉาน
- โอกาสโลก อันได้แก่ โลกคือที่อยู่อาศัยหมายถึง ระบบจักรวาล และดวงดาวต่าง ๆ
- สังขารโลก อันได้แก่โลกคือสังขารที่เกิดจากการปรุงแต่ง สรรูปให้แคบเข้า ได้แก่ นามรูป นั่นเอง (บรรจบ บรรณรุจิ, 2529: 9-10)

พระโพธิสัตว์หมายถึง ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า คำว่า “โพธิสัตว์” แปลว่า ผู้ซึ่งอยู่ในพระโพธิญาณ ทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานเชื่อว่า พระโพธิสัตว์เป็นจำนวนมาก เป็นบุคคลที่บำเพ็ญบารมีเพื่อตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคตได้ชื่อว่า “เป็นนิยตโพธิสัตว์” คือสัตว์ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าอย่างแน่นอน

พระโพธิสัตว์กับการบำเพ็ญสร้างบารมี คือการกระทำด้วยคุณงามความดีที่ควรบำเพ็ญ เพื่อให้ยังผลต่อการบำเพ็ญเพียรในขั้นสูงกว่า คือการให้ถึงซึ่งพระโพธิญาณ และเป็นการกระทำที่ตั้งมั่นด้วยเจตนาที่ยังให้ถึงฝั่งพระนิพพาน เพื่อบรรลุซึ่งจุดหมายอันเป็นประเสริฐโดยเรียง ลำดับการสร้างบารมี 10 ประการ ได้แก่

- 1) ทานบารมี คือ การบำเพ็ญเพียรด้วยให้ทาน ในพระชาติ พระเวสสันดร
- 2) ศีลบารมี คือ การบำเพ็ญเพียรด้วยการตั้งมั่นในศีล ในพระชาติ พระภริทัตต์
- 3) เนกขัมมบารมี คือ การบำเพ็ญเพียรด้วยการถือบวชหรือการตัดอารมณ์ทางกาม(ไม่จำเป็นต้องโกนหัว)ในพระชาติ พระเทมีย์
- 4) ปัญญาบารมี คือ การบำเพ็ญเพียรด้วยการตั้งใจให้พร้อมด้วยปัญญาใช้ปัญญาในการคิดแก้ปัญหาทั้งปวง ในพระชาติ พระมหอสถ
- 5) วิริยบารมี คือ การบำเพ็ญเพียรด้วยการมีความเพียรในทุกขณะ ในพระชาติ พระมหาชนก
- 6) ขันติบารมี คือ การบำเพ็ญเพียรด้วยการมีขันติ คือ ความอดทน อดกลั้น ต่อกิเลสที่มารุมเร้า ในพระชาติ พระจันทกุมาร
- 7) สัจจบารมี คือ การบำเพ็ญเพียรด้วยการมีสัจจะ คือ ความตั้งใจจริงในการทำจริง และการพูดคำสัตย์ ในพระชาติ พระวิรุฑ
- 8) อธิษฐานบารมี คือ บำเพ็ญเพียรด้วยการตั้งใจมั่นให้แน่วแน่ ไม่เปลี่ยนแปลง การการบำเพ็ญเพียรทั้งปวงในพระชาติ พระเนมิราช
- 9) เมตตาบารมี และ คือ การบำเพ็ญเพียรด้วยการมีความเมตตาต่อผู้อื่นและสรรพสัตว์ทั้งปวง ในพระชาติ สุวรรณสาม
- 10) อุเบกขาบารมี คือ การบำเพ็ญเพียรด้วยการวางเฉยทั้งกาย วาจา และ ใจ มิให้พลุ่งพลั้งต่อกิเลสทั้งปวง ในพระชาติ พระนารท

การสร้างบารมีธรรมของพระโพธิสัตว์ เป็นเสมือนการวางนโยบายในการดำเนินตามวิถีของ พระพุทธเจ้า และได้กล่าวถึงพระโพธิสัตว์ได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้า ประสูติพระบรมโพธิสัตว์เริ่มแต่ได้ตั้งมโนปณิธาน 7 อสงไขย มหากัป ครั้งที่สวดยพระชาติ

บารมีจัดเป็น ๓ ชั้น(การเทียบบารมี)

- 1) บารมีต้น (ordinary perfections)
- 2) อุปบารมี(superior perfections)
- 3) ปรมาตถบารมี(supreme perfections)

บารมีต้น ในขั้นเต็ม ท่านผู้นี้จะเก่งเฉพาะทาง กับ ศีล แต่การรักษาศีลของ บารมีขั้นต้นจะไม่ถึงศีล 8 และจะยังไม่พร้อมในการเจริญพระกรรมฐาน กำลังใจไม่พออาจ จะไม่ว่างพอหรือเวลาไม่มี

อุปบารมี เป็นบารมีขั้นกลางพร้อมที่ทรงญาณโลกีย์ ท่านพวกนี้จะพอใจการ เจริญพระกรรมฐาน และทรงฌาน แต่ยังไม่ถึงขั้นวิปัสสนา ยังไม่พร้อมที่จะไปและไม่พร้อม ที่จะยินดีเรื่องพระนิพพาน พร้อมอยู่แค่มานสมาบัติ

ปรมาตถบารมี ในอันดับแรกอาจจะยังไม่มีความเข้าใจในเรื่องนิพพาน พอสัมผัส วิปัสสนาญาณขั้นเล็กน้อย อาศัยบารมีเก่า ก็มีความต้องการพระนิพพาน จะไปได้หรือไม่ได้ ในชาตินี้มันไม่สำคัญ เพราะการหวังนิพพานจริงๆ ต้องหวังกันหลายชาติจนกว่าบารมีที่เป็น ปรมาตถบารมีจะสมบูรณ์แบบ

ความลำบากกว่าจะเป็นพระโพธิสัตว์ แม้พระโพธิสัตว์จะต้องเผชิญกับสถานการณ์ ที่ต้องแลกด้วยชีวิตแต่พระโพธิสัตว์ก็เชื่อว่าหว่านต่อสถานการณ์เช่นนั้นตรงกันข้าม พระโพธิสัตว์กลับมีใจมุ่งมั่นเด็ดเดี่ยวพร้อมที่จะเผชิญกับสถานการณ์ที่ประสบอย่างเต็มใจ และยินดีด้วยมุ่งมั่น

ความเชื่อในฝ่ายเถรวาทและมหายาน

พระโพธิสัตว์ของฝ่ายเถรวาท เชื่อกันว่าเมื่อบรรลุพระนิพพานแล้วจะไม่กลับ มาเกิดอีกนั่นพระโพธิสัตว์ในความหมายของเถรวาทคือผู้บำเพ็ญที่ตั้งใจจะเป็นพระพุทธเจ้า ดังเช่นในยุคของพระสมณโคตม พระโพธิสัตว์ก็คืออดีตชาติของท่านที่บำเพ็ญบารมีในชาติ ต่างๆที่ผ่านมาเรื่องราวของชาติซึ่งการบำเพ็ญที่ชาวพุทธรู้จักและได้ยินได้ศึกษาต่อกันมาคือ พระเจ้า 10 ชาติหรือ ทศชาติชาดก

พระโพธิสัตว์ฝ่ายมหายาน เมื่อตรัสรู้ หรือพระนิพพานแล้วยังกลับมาเกิด ได้อีก จะอยู่ช่วยจนกว่าสรรพสัตว์และสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ได้หมดจึงจะไปเกิด คือผู้ที่บำเพ็ญ ตั้งใจช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นทุกข์ดังตัวอย่าง พระอวโลตเกศวร(เจ้าแม่กวนอิม) ที่เรา ท่านรู้จักดีและมีความเชื่อตามๆกันมาว่า เจ้าแม่กวนอิมเป็นพระโพธิสัตว์ ฯ

เส้นทางบำเพ็ญของพระโพธิสัตว์

ตลอดเส้นทางของการบำเพ็ญในผู้ที่อยู่ในข่ายหรือข้องเกี่ยวกับจะได้ ภูมิของพระโพธิสัตว์จะต้องฟันฝ่าเหตุการณ์ การทดสอบเพื่อพิสูจน์ว่าการบำเพ็ญในแต่ละเรื่องแต่ละเหตุการณ์ล้วนแล้วแต่เห็นการคาดเดาเพราะจะเป็นการบำเพ็ญที่ปุณฺณคนธรรมดาที่มีภูมิธรรมไม่ถึงเพราะขาดทานบารมีที่สะสมมาในอดีตชาติและไม่มีภพภูมิเลยจะไม่สามารถจะทำหรือปฏิบัติได้ เป็นการสร้างบารมีเฉพาะตนที่สะสมมาอย่างต่อเนื่องและบริสุทธิ์ซ้ำแล้วซ้ำเล่าเรียกว่า บำเพ็ญเป็นนิจ จนเข้ากระแสแห่งธรรม บนเส้นทางพระโพธิสัตว์ก่อนที่จะเป็นพระพุทธเจ้าตามลำดับต่อไป บนเส้นทางของการบำเพ็ญของพระโพธิสัตว์นับได้ว่าในแต่ละพระโพธิสัตว์แต่ละองค์ล้วนเป็นการสร้างบารมีที่สะสมมาหลายๆชาติภพจนเข้าสู่เส้นทางแห่งมรรคผลก่อนจะเข้าสู่เส้นทางสัมโพธิญาณอันสมบูรณ์ด้วยญาณบารมี โดยได้รับการยอมรับจากพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั้งปวง ยกท่านออกจากภาวะแห่งโพธิสัตว์เข้าสู่พุทธภาวะ อย่างแท้จริงสภาพจิตของพระโพธิสัตว์ที่บรรลุโพธิญาณอันสมบูรณ์ด้วยญาณบารมี โดยการรับอภิเษกหรือยอมรับจากพระพุทธเจ้าทั้งหลายทั้งปวง ยกท่านออกจากภาวะแห่งโพธิสัตว์

..... ไม่มีมาร บารมีไม่เกิด เส้นทางบำเพ็ญของพระโพธิสัตว์

จากข้อมูลที่คุณเขียนได้อ่านและรวบรวมสรุปในเบื้องต้นได้ว่ากว่าจะได้เป็นพระโพธิสัตว์นั้นไม่ได้ง่ายและไม่ง่ายจริง ดังเรื่องราวของพระเจ้าสิริราชดิ หรือ ทศชาติ ชาตกที่เรานานเคยได้ยินหรือได้อ่าน

กำเนิดพระโพธิสัตว์ก่อนเป็นพระพุทธเจ้า

จะเป็นพระพุทธเจ้าในกาลที่โลกว่างจากศาสนา คือกาลนั้นไม่มีพระพุทธเจ้า พระองค์ใด อุบัติเป็นเวลานานถึง 1 อสงไขยกาล ครั้งนั้นบรรดาเทพพรหมในชั้นสุทธาวาสปรารถนากันว่า มนุษย์และ เทวดาทั้งหลายที่ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน พระสกทาคามีมาแต่ครั้งศาสนาของพระพุทธรูปองค์ก่อน ๆ ต่างก็พากันบำเพ็ญกรรมฐาน จนได้บรรลุเป็นพระอนาคามีบุคคล ได้มาอุบัติในพรหมโลกชั้นสุทธาวาส คือ อวิหาพรหมโลก อตปปาพรหมโลก สุทัสสาพรหมโลก ตามแต่บารมีที่แต่ละคนสั่งสมบำเพ็ญเพียรมา จากนั้นย่อมมาเพียรเจริญกรรมฐานในพรหมโลกนี้ต่อไป จนได้บรรลุเป็นพระอรหันต์ แล้วดับขันธปรินิพพาน ณ พรหมโลกนี้เอง ฯลฯ จากการปรารถนาก่อนกาลเสด็จอุบัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น

พระโพธิสัตว์ครั้งเสวยพระชาติเป็นมาณพหนุ่ม พามารดาว่ายน้ำข้ามมหาสมุทรเป็นพระเจ้าสัตตตูปะ เป็นพระพรหมดาบส เป็นมาณพหนุ่มช่างทอง เป็นพระนางสมิตตา

ราชกุมารี พระเจ้าอรติเทพโพธิสัตว์ พระเจ้าสาครโพธิสัตว์ สุเมธดาบสโพธิสัตว์ ธรรมที่ให้เป็นพระพุทเจ้าการที่บุคคลได้บรรลุถึงพระโพธิญาณหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือการอุบัติขึ้นของพระพุทเจ้านั้นเกิดขึ้นได้ยาก (กิจโณพุทธานมุปปาโท)

ดังนั้น บุคคลผู้จะบรรลุพระโพธิญาณได้นั้นจึงจำต้องบำเพ็ญบารมีธรรมเป็นเวลานานยิ่งเมื่อบุคคลผู้นั้นได้ชื่อว่าเป็นพระโพธิสัตว์นั้นหมายความว่าเขาย่อมต้องประสบกับความลำบากในชีวิตนานับประการนับตั้งแต่การต้องจำยอมสละทรัพย์สินภายนอก ร่างกายเป็นเบื้องต้นจนถึงการยอมสละชีวิตของตนเข้าแลกเป็นที่สุดและการปฏิบัติเช่นนั้นก็ต้องประกอบไปด้วยความเต็มใจของตนหากไม่สามารถปฏิบัติได้ความหมายของคำว่าพระโพธิสัตว์ในตัวบุคคลนั้นก็ไม่สามารถเกิดขึ้นตามมา (พระมหาจุลลัม ชูเลือน, 2546: 68)

ประเภทของพระโพธิสัตว์

พระโพธิสัตว์ คือ บุคคลที่ปรารถนาเพื่อจะเป็นพระพุทเจ้าในอนาคต แบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ

1. อนิตยโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ที่ยังไม่ได้รับพยากรณ์จากพระพุทเจ้าองค์ก่อนมาเลย เรียกว่า อนิตยโพธิสัตว์ ความหมายคือ ยังไม่แน่นอนว่าจะได้เป็นพระพุทเจ้า เพราะอาจจะเลิกล้มความปรารถนาเมื่อไรก็ได้

2. นิตยโพธิสัตว์ พระโพธิสัตว์ที่ได้รับพยากรณ์จากพระพุทเจ้าองค์ก่อนมาแล้ว เรียกว่า นิตยโพธิสัตว์ตามความหมายคือ จะได้เป็นพระพุทเจ้าอย่างแน่นอนเพราะถ้าถึงพระนิพานต้องดำรงฐานะเป็นพระพุทเจ้าอย่างเดียว แต่ถ้าบารมีและเวลายังไม่สมบูรณ์แม้ว่าจะพยายามปฏิบัติอย่างยิ่งยวดบังเกิดปัญญาอย่างเยี่ยมยอด ก็ไม่สามารถถึงนิพานก่อนได้ แม้จะทุกข์ท้อแท้ จนคิดว่าเลิกที่จะเป็นพระพุทเจ้าแล้ว แต่แล้วในที่สุดมหากุศลที่เป็นอนุสัยก็จะพุงกระจ่ายขึ้นมาให้ตั้งมั่นและบำเพ็ญบารมีกันต่อ จนกว่าบารมีและเวลาสมบูรณ์

พระโพธิสัตว์ที่ชาวโลกรู้จัก 5 ลำดับสำคัญของพุทธมหายาน

1) พระโพธิสัตว์สี่พระองค์อวโลกิเตศวร (Avalokitesvara) หรือปัทมะปาณี เป็นหนึ่งในพระโพธิสัตว์หลักในนิกายมหายาน พระโพธิสัตว์องค์นี้มีทั้งร่างชายและร่างหญิงขององค์พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร และขนานนามว่า “กวนยิน” ในภาษาจีนกลาง และเรียกเมื่อมีการอพยพถิ่นฐานก็มีการเรียกตามภาษาถิ่นว่า “กวนอิม” เป็นตัวแทนของความเมตตาทั้งมวลของพระพุทเจ้า ความเชื่อเรื่องพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรมีมาแล้วอย่างน้อย 1,500 ปี เพราะรูปเหมือนขององค์พระโพธิสัตว์ปรากฏในถ้ำเก่าแก่อายุนับพันปี (Ajanta Caves) ในประเทศอินเดีย

2) พระโพธิสัตว์มัญชุศรี (Manjushri) เป็นพระโพธิสัตว์องค์แรกๆ ที่ปรากฏในคติมหายานด้วย ชาวจีนเรียกพระโพธิสัตว์มัญชุศรีว่า “เหวินซู” เป็นสัญลักษณ์และตัวแทนที่แสดงถึง ปัญญาที่ครอบคลุมทั้งจักรวาลของพระพุทธเจ้า องค์พระโพธิสัตว์มักจะถืออาวุธอยู่ที่มือซ้ายขวาเมื่อแสดงถึงสัจธรรมที่ว่า ปัญญาได้ทำลายความไม่รู้และความละเอียดต่างๆ และยังเป็นที่นับถือมากในเอเชียตะวันออก

3) พระโพธิสัตว์วัชรปาณี (Vajrapani) เป็นอีกหนึ่งพระโพธิสัตว์ที่แสดงถึงพลังอำนาจทั้งหมดของพระพุทธเจ้า เป็นที่นับถือมากในทิเบตที่นิกายวัชรยานเฟื่องฟู ปัจจุบันได้รับการนับถืออยู่มากในจีนและทิเบตจุดสังเกตตามวัตรปฏิบัติทั่วไป รูปปั้นจะมีสีหน้าโกรธเคือง และตัวใหญ่คล้ายยักษ์

4) พระกษิติครรภ์โพธิสัตว์ (Ksitigarbha) ชาวจีนเรียกพระโพธิสัตว์องค์นี้ว่า “ตี้จ้าง” เกี่ยวข้องกับภพภูมิต่างๆ โดยเฉพาะนรกภูมิเพราะท่านตั้งปฏิญาณไว้ว่าจะไม่ตรัสรู้จนกว่านรกทั้งปวงจะปราศจากสรรพสัตว์เมื่อเวลาผ่านไปพระโพธิสัตว์กลับถูกวาดในรูปแบบของพระสงฆ์ทั่วไปที่มีรัศมีออกมาจากศีรษะท่านนั้นหรือในบางแห่งพระกษิติครรภ์โพธิสัตว์จะถือสัตว์จะถือคทาและสวมมงกุฎ จะเห็นอยู่ทั่วไปในวัดมหายานอย่างวัดจีนเป็นต้น

5) พระสมันตภัทรโพธิสัตว์ (Samantrabhadra) ชาวจีนส่วนใหญ่เรียกว่า “ผู้เสีย น” และเชื่อว่า เอ่อเหมยซาน (เขาง้อไป้) เป็นสถานที่ประทับของพระโพธิสัตว์พระองค์นี้ ทรงช้างและอยู่เคียงข้างพระพุทธเจ้าอยู่เสมอเป็นสัญลักษณ์ของการปฏิบัติภาวนาและทำสมาธิ กล่าวได้ว่าท่านจะอุทิศส่วนบุญกุศลทั้งหมดให้สรรพสัตว์ทั้งหลาย ชื่อของพระสมันตภัทรโพธิสัตว์มีนามเดียวกับพระโพธิสัตว์อีกองค์หนึ่ง ในศาสนาพุทธนิกายตันตระที่เกี่ยวข้องกับการร่วมเพศ แต่ทว่าพระโพธิสัตว์ทั้งสองเป็นคนละองค์กันโดยสิ้นเชิง และไม่มีความเกี่ยวข้องใดๆ นอกจากชื่อเท่านั้น

พระเวสสันดร พระโพธิสัตว์ ทศชาติชาดกที่ชาวไทยรู้จัก

คือ พระเวสสันดร อันเป็นที่รู้จักของชาวพุทธ ถือเป็นชาติสุดท้ายของพระองค์ และเป็นโพธิสัตว์ในชาติภพที่เป็นพระเวสสันดรจะกล่าวถึงการให้ทานอันยิ่งใหญ่ของพระองค์ในการบำเพ็ญทาน(บริจาค)แม้กระทั่งพระกัญหา ขาลี ที่เป็นบุตรหรือแม้แต่ พระนางมัทรี จนต้องลงมาพระอินทร์ต้องแปลงร่างเป็นคนชรามาช่วยและเห็นถึงความตั้งมั่นขององค์พระเวสสันดรในการบำเพ็ญทานเรียกได้ว่า มหาทาน

พระเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องสุดท้ายในทศชาติชาดก ที่นิยมกันมากและเป็นเรื่องที่ยาวที่สุด บางทีเรียกกันว่า มหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดก เป็นเรื่องราวที่พระโพธิสัตว์

เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร โอรสของพระเจ้าสญชัย และ พระนางผุสดี แห่งนครสีพี รัฐบุรี ทรงบริจาคนมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ เมื่อพระชนมายุ 16 พรรษา ได้เสด็จขึ้นครองราชย์และอภิเษกสมรสกับพระนางมัทรี มีพระโอรสและพระธิดา คือ พระชาลิกุมาร และ พระกัณหากุมารี ต่อมาเกิดกบฏก่อกวนที่เมืองกลิงครัฐ ประชาชนพากันเดือดร้อน อำมาตย์จึงให้ทูตขอช้างคู่บารมีของพระเวสสันดร ซึ่งถ้าไปอยู่ที่ใดก็จะทำให้เกิดฝนตก พระองค์ก็ทรงบริจาคนให้ ทำให้ชาวเมืองสีพีร่ำไห้พากัน โกรธแค้น ให้พระเจ้าสญชัยเนรเทศพระเวสสันดรออกไปจากพระนคร

ต่อมาพระเวสสันดรจึงพาพระมเหสี พระโอรส พระธิดา เสด็จออกจากเมืองระหว่างทางก็ทรงบริจาคนม้าและรถเป็นทานอีก จนต้องอุ้มพระโอรส พระธิดา เสด็จเข้าป่าหิมพานต์และทรงผนวชเป็นนักบวช บำเพ็ญศีลอยู่ในป่า วันหนึ่งพราหมณ์ชุกได้ติดตามไปขอพระโอรสและพระธิดาเพื่อนำไปเป็นทาสรับใช้นางอมิตตดา ภรรยาของตน พระเวสสันดรก็พระราชนาให้ ฝ่ายพระอินทร์เกรงว่าจะมีคนชั่วมาทูลขอพระนางมัทรีอีก จึงจำแลงกายเป็นนักบวชชรามาทูลขอพระนางมัทรี พระเวสสันดร ก็ทรงยินดีพระราชนาให้เช่น แต่พระอินทร์ก็ถวายพระนางมัทรีคืนเพราะจุดประสงค์ก็เพียงลองพระทัยของพระเวสสันดร ประการหนึ่งและเพื่อกันมิให้พระเวสสันดรพระราชนาพระนางมัทรีแก่ผู้ใดที่จะมาขออีกประการ

ฝ่ายชุกซึ่งพาขาลีและกัณหา กลับมาบ้านเมืองของตน ระหว่างทางก็หลงเข้าไปในเมืองสีพีรัฐบุรี พระเจ้าสญชัยทรงจำได้จึงไล่ถอนกุมารทั้งสองให้พ้นจากการเป็นทาสของชุก บรรดาชาวเมืองที่เคยไม่พอใจต่างก็รำลึกถึงความดีของพระเวสสันดรกลับบ้านเมือง พระเจ้าสญชัยจึงยกทัพไปทูลเชิญพระเวสสันดร กลับมาครองเมืองตามเดิม หลักธรรมในเรื่องนี้เป็นการส่งเสริมการบริจาคน ทาน คือ “ทานบารมี”

แนวคิดเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ในมุมมองของผู้เขียนบทความ

ผู้เขียนรู้สึกและเชื่อมั่นในความเป็นพระโพธิสัตว์ในแต่ละองค์ทั้งความเชื่อต่างๆ หรือการยังหาข้อสรุปไม่ได้ระหว่างนิกายเถรวาทหรือมหายานซึ่งต้องศึกษาค้นคว้ากันต่อไปในยุคสมัยปัจจุบันในฐานะที่เป็นผู้เขียนมีความเห็นในมุมมองส่วนตัวว่าสรรพสัตว์ในโลกที่เรียกว่า มนุษย์ ถ้าได้มีโอกาสบำเพ็ญกุศลอย่างต่อเนื่องและบริสุทธิ์ใจบำเพ็ญทานสะสมมาตามพุทธทำนายแล้วไซ้มนุษย์หรือที่เรียกว่า เหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลายล้วนมีโอกาสที่จะได้เป็นโพธิสัตว์ได้เหมือนกันเพียงแต่ต้องรอเวลาแม้ในปัจจุบันก็ยังเชื่อกันว่า อริยสงฆ์หลายรูปในเมืองไทยท่านก็เป็นพระโพธิสัตว์มาโปรดหรือแม้แต่องค์สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่

9 องค์พระภูมิพลที่เสด็จสวรรคาลัยไปแล้วก็ถือว่าได้รับการยืนยันจากผู้ที่มิภูมิธรรมในการปฏิบัติและเชื่อมั่นว่าพระองค์ท่านคือ พระโพธิสัตว์ที่กลับชาติมาเกิดมาเพื่อมาสร้างบารมีช่วยสังคมโลกและคนในประเทศไทยจนชาวโลกยกย่องพระองค์ท่าน จากพระกรณียกิจต่างๆของพระองค์อันเป็นคุณูปการอันหาค่ามิได้

สรุป

เส้นทางการสร้างบารมีของพระโพธิสัตว์แต่ละองค์ล้วนแต่มีความแตกต่างกันไปในแต่ละองค์ทั้งคุณสมบัติความโดดเด่นในแต่ละองค์ที่เป็นเอกลักษณ์บางองค์ก็มีความพิเศษพิศดารโลดโผน พระโพธิสัตว์ มีทั้งหญิงและชาย ทั้งฝั่งมหายานก็มากมายทั้งที่เป็นเทพตามความเชื่อต่างๆ และ เป็นที่เคารพนับถือของประชาชนที่ศรัทธาเหมือนเช่นประเทศไทยที่เชื่อกันว่า “พระโพธิสัตว์” ที่คนไทยเชื่อและปักใจคือ องค์พ่อหลวงรัชกาลที่ ๙ จากพระกรณียกิจของพระองค์ที่ทุ่มเทเสียสละความสุขส่วนตัวของเพื่อประชาชนของพระองค์และแม่ในต่างประเทศก็ยกย่องในความเป็นกษัตริย์ที่ประชาชนรัก โครงการพระราชดำริต่างๆเกิดขึ้นมากมายทั้งที่เป็นรูปธรรมนามธรรม หรือแม้แต่การสละทรัพย์สินส่วนพระองค์ในรูปของการมอบที่ดิน อาคารหรือสร้างเพื่อประโยชน์ของพสกนิกรของพระองค์และความสุขของประชาชนในชาติ และ ยังมีพระสงฆ์เถระในเมืองไทยอีกหลายรูปในเมืองไทยที่ถูกยกย่องว่าเป็นพระโพธิสัตว์มาเกิดเพื่อช่วยสรรพสัตว์ทั้งหลาย ทั้งที่ละสังขารไปแล้วและทั้งยังมีชีวิตอยู่แต่ไม่เปิดเผยตัวตนรวมถึงปุถุชนคนธรรมดาในเพศฆราวาสที่น่าจะมีอยู่ในโลกนี้และอยู่ในเส้นทางการสร้างบารมีพระโพธิสัตว์ที่จิตที่คิดจะช่วยให้เหล่าสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หลุดพ้น เป็นที่เคารพบูชาแต่ผู้ใกล้ชิดหรือพบเห็นแล้วผู้อ่านละท่านเชื่อหรือไม่ว่า”พระโพธิสัตว์มีจริง”

บรรณานุกรม

- บรรจบ วรรณรุจิ. (2529). **นิทานปรัชญาพุทธ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- พจนานุกรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (5 ธันวาคม 2555). **จริยศาสตร์**. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2564, จาก: <https://dictionary.orst.go.th>
- พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. (2539). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500**. (2535). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. (2543). พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2553). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส อาร์ พรินติ้งแมส โปรดักส์ จำกัด.
- พระมหาจุฬาลงกู๋ ชูเลื่อน. (2546). “ความกล้าหาญทางจริยธรรมในการบำเพ็ญบาร์มีของ **พระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก**”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาจริยศาสตร์ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- วสิน อินทสระ. (2429). **จริยศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร : บรรณาธิการพิมพ์.